
Dobbelblindet litterært eksperiment

ESSAY

MARTIN TESLI

Martin.Tesli@fhi.no

Martin Tesli er lege og spesialist i psykiatri. Han er ph.d. i psykiatrisk genetikk fra Universitetet i Oslo og arbeider for tiden som seniorforsker på Folkehelseinstituttet. Han har utgitt romanene *Det merkelige tilfellet Leira* og *doktor Didriksen* (Vigmostad & Bjørke, 2018) og *Kronen og korset* (Vigmostad & Bjørke, 2022).

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Double Blind er noe så sjeldent som en nevrofilosofisk idéroman. Den er ført i pennen av en barndomstraumatisert britisk aristokrat som i sine yngre dager kombinerte engelskstudier på Oxford med et intravenøst heroinmisbruk. Han er blitt sammenlignet med Marcel Proust og Oscar Wilde. Ta godt imot Edward St. Aubyn.

Illustrasjon: Tidsskriftet

Om forfatteren

Edward St. Aubyn (f. 1960) er for mange mest kjent som forfatteren av bøkene som dannet utgangspunktet for den kritikerroste miniserien om Patrick Melrose med Benedict Cumberbatch i hovedrollen. I denne delvis selvbiografiske serien møter vi Patrick som barn på familiens herregård i Syd-Frankrike, hvor han omgitt av materiell overflod og forfinede manerer blir utsatt for seksuelle overgrep fra sin egen far. Alt mens moren vender det andre kinnet til og bedøver samvittigheten med piller og cocktails. Senere møter vi Patrick som ung mann med et tungt rusproblem og relasjonelle utfordringer, men som allikevel klarer å utdanne seg til advokat, til forskjell fra forfatteren selv som ble nettopp det – forfatter.

I *Double Blind* [\(1\)](#) har St. Aubyn imidlertid forlatt «planet Melrose» og det eksplisitt selvbiografiske til fordel for et verk som omhandler psykiatri, vitenskap, filosofi, økologi og det urgamle kropp–sinn-problemet.

Et rikholdig persongalleri

Double Blind har flere hovedpersoner og er skrevet i tredjeperson, i det som gjerne kalles «kamera-over-skulderen»-perspektivet, hvor leseren vekselvis får innsikt i de ulike karakterenes tanker og følelser. Blant de mest fremtredende finner vi Francis, en ung botaniker som forsøker å bygge opp en naturpark på den engelske landsbygda slik naturen ville vært uten menneskenes inntreden. Francis er nyforelsket i Olivia, en naturvitenskapelig forsker fra et etablert psykoanalytikerhjem. Olivias tidligere studievenninne fra Oxford – Lucy – har

forlatt akademia til fordel for industrien og har ved fortellingens begynnelse akkurat startet i et medisinsk teknologiselskap som tar mål av seg til å lese tanker og genmodifisere menneskehjernen. Samtidig blir hun selv diagnostisert med hjernetumor, noe som i tillegg til en panisk angst setter i gang spekulasjoner om hjernens forhold til bevisstheten. Lucys nye arbeidsgiver er den fremadstormende amerikanske tech-entreprenøren Hunter, som ruset på en cocktail av sentralstimulerende, benzodiazepiner og hallusinogener har grenseløse ambisjoner for utviklingen av nevrobiologisk og molekylærgenetisk teknologi. Som ledd i sin aggressive venturekapitalisme, kjøper Hunter opp genotypingsfirmaet *YouGenetics* fra den renommerte professor Moorhead. Oppi alt dette dukker det opp en pasient med schizofreni som går i psykoanalyse hos Olivias far, i tillegg til et par kardinaler som skal bidra som forsøkspersoner til et hjerneavbildningseksperiment av mediterende katolikker. Bortsett fra at alle disse velutdannede og veltalende menneskene møtes forskjellige steder i verden og utveksler meninger om vitenskap og filosofi, skjer det ikke stort.

Hva er idéromanen, og hvor ble den av?

Uten å røpe for mye av slutten, kan historien verken kalles en tragedie eller en komedie. Og det er heller ingen ironisk eller satirisk fortelling; til det er forfatteren for realistisk i sine beskrivelser og for respektfull i omgangen med sine karakterer. Snarere er boken noe i retning av en *idéroman*. Sjangeren kjennetegnes ved å ha et sterkt fokus på nettopp idéer, det være seg av det filosofiske, religiøse, kunstneriske, ideologiske eller vitenskapelige slaget. Gjerne alt sammen i ett og samme verk. Karakterene i idéromanen kan sies å være representanter for en viss idé eller ideologisk retning.

«*I Double Blind har St. Aubyn forlatt det eksplisitt selvbiografiske til fordel for et verk som omhandler psykiatri, vitenskap, filosofi, økologi og det urgamle kropp–sinn-problemet*»

De mest rendyrkede blant idéromanene har ikke mye handling, som for eksempel *Russiske netter* av Vladimir Odojevskij (1803–69) fra 1844, som stort sett består av filosofiske samtaler mellom et knippe unge menn (2). I motsatt ende av skalaen finner vi krim- og serieromanen som byr på mye handling og lite filosofi. I idéromanene som regnes for å ha høyest litterær kvalitet, flettes idéene sømløst inn i karakterene og handlingen, så historien kan leses på flere plan. Av de mest kjente kan nevnes *Brødrene Karamasov* (1880) av Fjodor Dostojevskij (1821–81) (3), hvor karakterene iscenesetter forskjellige livsanskuelser, som hedonisme, fornuft og religion, og *Trolldomsfjellet* (1924) av Thomas Mann (1875–1955) (4), hvor moderne humanisme brytes mot autoritær kollektivism. Av det mer satiriske slaget kjenner vi *Candide* (1759) av Voltaire (1694–1778) (5), hvor det bedrives hån med Leibniz' positivistiske livsfilosofi. I *Brave New World* (1932) driver den britiske forfatteren Aldous Huxley (1894–1963) dystopisk gjøn med det amerikaniserte

fremskrittssamfunnet (6). Det er i denne utfordrende sjangeren og tunge intellektuelle tradisjonen Edward St. Aubyn skriver seg inn. Hvordan går *det*, og hvilke idéer setter han under lupen?

Kropp–sinn-problemet

Kropp–sinn-problemet er det tilsynelatende uløselige problemet om hvordan sinnet forholder seg til kroppen, nærmere bestemt hjernen. Hvordan kan subjektive opplevelser som tanker, følelser og sansefølelser samtidig være elektriske impulser i hjernen? Kan man sette likhetstegn mellom et aksjonspotensial og opplevelsen av smerte? Siden antikkens Hellas har filosofer befattet seg med spørsmål om forholdet mellom den materielle kroppen og det tilsynelatende immaterielle sinnet. Problemkomplekset antar stadig nye former ettersom teknologien utvikles og kunnskap erverves. I våre dager er det mye fokus på kunstig intelligens og hvordan hjernen kan forstås som en datamaskin, mens man under den industrielle revolusjon sammenlignet hjernen med en fabrikk. Platon (427/428 f.Kr–347/348 f.Kr) og Aristoteles (384 f.Kr–322.f.Kr) så på hjernen som et strengeinstrument og sinnet som musikk, en metafor som vel fortsatt kan sies å gi mening (7).

Edward St. Aubyn. Foto: Timothy Allen.

Spørsmål av denne typen diskuteres i forskjellige varianter i *Double Blind*. Ved ett tilfelle får kropp–sinn-problemet akutt relevans for Lucy, idet hun frykter at hun også har kreft på sinnet hvis hun har kreft i hjernen og man legger rendyrket fysikalisme til grunn. I noen av de mer satiriske partiene i boken presenteres planene til Hunter om å forstå og kontrollere vår egen hjerne og skjebne ved hjelp av høyteknologi finansiert av milliardkonserner i Silicon Valley. På denne måten forventer han å vinne alle nobelprisene bortsett fra to – for fred og litteratur. Enda mer satirisk behandles professor Moorhead, en skikkelse som virker å være inspirert av den britiske zoologen og darwinisten

Richard Dawkins (f. 1941), forfatter av blant annet *The Selfish Gene* (1976) (8). Moorhead er fremstilt som fundamentalist i sin genetiske determinisme, og sterkere drevet av statusjag og grådighet enn jakten på sannheten.

«For det første ble jeg imponert over at en romanforfatter med humanistisk bakgrunn hadde satt seg så grundig inn i denne forskningen»

Ellers behandler St. Aubyn tema som genetikk versus epigenetikk og Darwins naturlige seleksjon versus Lamarcks lære om at ervervede egenskaper nedarves hos levende organismer. Olivia, som har hatt professor Moorhead som veileder under sin ph.d., har forlatt genetikken til fordel for epigenetikk. I tankereferater presenteres hennes argumenter mot genetisk determinisme. I en slik passasje nevnes blant annet tilkortkommenhetene til psykiatrisk genetisk forskning, og hvordan en kjent internasjonal helgenomstudie av schizofreni som i 2014 ble presentert som en suksess, egentlig var en fallitterklæring til feltet, siden de identifiserte genvariantene hverken kunne forklare stort av variansen i fenotypen eller være til klinisk nytte (9). Da undertegnede selv har bakgrunn som forsker i psykiatrisk genetikk, og er med i en forskningsgruppe som utfører slike helgenomstudier, gjorde disse passasjene et spesielt inntrykk. For det første ble jeg imponert over at en romanforfatter med humanistisk bakgrunn hadde satt seg så grundig inn i denne forskningen. Det virker som om han ikke bare har lest originalartiklene i de medisinske tidsskriftene, men også har forstått mange av de tekniske detaljene. For det andre var det befriende å få et helt eksternt blikk på feltet. Når det er sagt, er jeg ikke alltid like enig i konklusjonene forfatteren, eller i hvert fall Olivia i romanen, trekker om psykiatrisk genetisk forskning. På side 20 sier Olivia at «Polygene risikoscorer og multifaktorielle forklaringer måtte bringes inn for å opprettholde troverdigheten til genetisk determinisme» (egen oversettelse). Slik jeg ser det, virker det som om forfatteren/Olivia her enten misforstår noen vitenskapelige konsepter, bedriver stråmannsargumentasjon eller begge deler. De aller fleste medisinske tilstander og biologiske trekk er både *multifaktorielle* og *polygent* betingede, uten at vi medisinere har «brakt inn» disse begrepene for å underlegge pasientene vårt deterministiske verdensbilde. Psykiatriske tilstander er ingen unntak i så måte, bortsett fra at vi har mindre kunnskap om årsaksmekanismene enn i somatikken. Allikevel har alvorlige psykiske lidelser som schizofreni høyere arvelighetsestimater og flere identifiserte genetiske risikovarianter enn mange somatiske sykdommer. «Sannheten er aldri ren og sjelden enkel», som den irske dramatikeren Oscar Wilde (1854–1900) ville ha sagt.

Samtidig som Olivia nedvurderer helgenomstudier av psykiske lidelser, roser hun én enkelt epigenetisk studie nokså ukritisk. I den omtalte studien fra 2013 i *Nature Neuroscience* betinges forsøksmus til å bli engstelige for et visst luktstimuli, og forskerne mener å finne igjen den samme fryktresponsen hos deres avkom, noe som kan bety av trekkene er nedarvet via epigenetiske mekanismer (10). Problemet med slike studier er at de sjelden blir replikert, og da de dessuten har lav statistisk styrke og usikre målemetoder, kan de sies å være mindre pålitelige enn de store helgenomstudiene. Forfatteren, hvis man

da kan anta at han står for Olivias tanker (noe han ifølge podkaster og YouTube-videoer synes å gjøre), gjør seg i så fall skyldig i den uheldige praksisen som kalles «cherry picking», idet han selektivt retter kritikk mot enkelte typer studier mens andre går fri.

Etter å ha hørt intervjuer med forfatteren, står det klarere for undertegnede at St. Aubyn faktisk *har* en agenda i *Double Blind*. Som han selv sier, forsøkte han i Patrick Melrose-bøkene å skrive seg fri fra barndomstraumenes fengsel, mens han i *Double Blind* forsøker å skrive menneskesinnet fritt fra den biologiske determinismens fengsel. Det er både edle og forståelige motiver, selv om det kan settes spørsmålstegn ved om han ikke i større grad burde satt ideene under debatt og belyst dem fra flere sider, istedenfor å angripe problemkomplekset såpass ensidig og partisk.

Den snowske kløft

Som leserne skjønner, ble undertegnede sterkt engasjert i flere av temaene i denne boken. Det er ikke ofte man leser skjønnlitterære verk som omhandler ens eget vitenskapelige fagfelt såpass grundig. Og hvorfor ikke, egentlig?

Faksimile

Som tidligere nevnt, var idéromanen en populær sjanger som hadde sin storhetstid de seneste århundrene. Men hvor ble den av? Søker man etter «idéroman» på internett, får man henvisninger til noen halvt obskure sider på norsk, og den eneste engelske oversettelsen man finner omhandler «philosophical fiction», som fremstår mer teknisk og snevert. Kan idéromanens fall ha noe å gjøre med fragmenteringen av fagfelt i stadig smalere subspesialiteter? Har akademikere stadig større fokus på teknisk spesialkompetanse og stadig mindre fokus på allmenndannelse? I tråd med en

slik forståelse, hevdet den britiske kjemikeren og forfatteren C.P. Snow (1905–80) allerede i 1959 i sin avhandling *Om de to kulturer* (11) at en dyp kløft hadde oppstått i akademien, hvor humanistene stod på den ene siden og realistene på den andre. Spør du en humanistisk intellektuell om bevegelseslovene, sa han, vil de være like uvitende som sine forgjengere i steinalderen. Og motsvarende, kan undertegnede legge til, er det ikke alltid så mye å hente hvis man som forsker innen naturvitenskapene ønsker en samtale om kunst og idéhistorie med sine kolleger.

«Det er ikke ofte man leser skjønnlitterære verk som omhandler ens eget vitenskapelige fagfelt såpass grundig»

Er slike hjertesukk simpelthen åndssnobberi fra en som tilfeldigvis står med ett ben på hver side av kløften? Eller er det også uttrykk for mer dyptgripende tendenser i samfunnet, som i verste fall kan ha alvorlige konsekvenser? Er det helt greit at vi samfunnsborgere arbeider som maur i hver vår lille celle uten å ha et større overblikk? Trenger vi som medlemmer i en demokratisk sammenslutning å ha en formening om helheten vi eksisterer og virker innen? Hadde kanskje biologen og darwinisten Thomas H. Huxley (1825–95) (bestefaren til Aldous Huxley) et poeng da han uttalte at «man burde vite alt om noe og noe om alt» (12)?

Uansett hvordan man stiller seg til slike spørsmål, er jeg av den oppfatning at St. Aubyn leverer et svært positivt og viktig bidrag til samtidslitteraturen. *Double Blind* bidrar definitivt til å minske den snowske kløft. Så kan man diskutere hvor teknisk intrikat en idéroman bør være. Skal man gå i detalj på studier om epigenetikk, polygene risikoscorer og navngitte publikasjoner fra medisinske tidsskrifter i en roman? Eller burde forfatteren forsøke å løfte tematikken til et høyere nivå, så stoffet gjøres overførbart også til andre domener i vitenskapen, samfunnet og livet for øvrig? Er ikke *det* noe som gjør verkene til Voltaire, Dostojevskij og Mann like leseverdige i dag som den tiden de ble skrevet? Vel skriver Mann om tuberkulose og syfilis, men han behandler tilstandene i all sin nitidige partikularitet som sykdom i allmenn forstand. Klarer St. Aubyn det samme mesterstykket i *Double Blind*? Det får det nesten bli opp til fremtidens lesere å avgjøre.

REFERENCES

1. St Aubyn E. *Double Blind*. London: Harvill Secker, 2021.
2. Odojevskij V. *Russkie noci*. St. Petersburg: Odojevskij, 1844.
3. Dostojevskij F. *Bratya Karamazovy*. St. Petersburg: Russkiy Vestnik, 1880.
4. Mann T. *Der Zauberberg*. Berlin: S. Fischer Verlag, 1924.
5. Voltaire. *Candide, ou l'Optimisme*. Geneve: Gabriel Cramer, 1759.
6. Huxley A. *Brave New World*. London: Chatto & Windus, 1932.
7. Crane T, Patterson S. *History of the Mind-Body Problem*. London & New York: Routledge, 2001.

8. Dawkins R. The Selfish Gene. Oxford: Oxford University Press, 1976.
 9. Schizophrenia Working Group of the Psychiatric Genomics Consortium. Biological insights from 108 schizophrenia-associated genetic loci. Nature 2014; 511: 421–7. [PubMed][CrossRef]
 10. Dias BG, Ressler KJ. Parental olfactory experience influences behavior and neural structure in subsequent generations. Nat Neurosci 2014; 17: 89–96. [PubMed][CrossRef]
 11. Snow CP. Two Cultures. Science 1959; 130: 419. [PubMed][CrossRef]
 12. Notes. Nature 1902; 66: 658–61. [CrossRef]
-

Publisert: 12. februar 2024. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.23.0726

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2025 Lastet ned fra tidsskriftet.no 19. desember 2025.